

Bir çiçeğe bakarak, onu yapan saniin çok sanatkar olduğunu anlayabiliriz. Fakat sanatında nihayet bulunmadığını ne ile bileceğiz? Benzer şekilde ilminde, kudretinde had bulunmadığına ne delalet eder?

Allah'ın hem zatında hem isim ve sıfatlarında ezeli ve ebedi olduğuna dair çok deliller vardır. Biz bunlardan bazılarını numune olarak takdim edelim:

Hudus, kelime olarak, bir şeyin sonradan meydana çıkması, ezeliyeti ve evveliyetinin olmaması manasındadır. Böyle olunca, onu meydana çıkaracak ve ezeli olan Vacip Bir Vücutun olması lazım geliyor.

Bu kısa tarif ve izahtan sonra şöyle devam edebiliriz: Kainata ve mahlukata baktığımız zaman, her şeyin değişken ve kararsız olduğunu görüyoruz. Yani, hiçbir şey kararında sabit olarak durmuyor, değişiyor. Biri gidiyor, biri geliyor. Sürekli bir faaliyet, gözümüzün önünde işliyor. Bu da mahlukatta değişmeyen hiçbir şeyin olmadığını bize ispat ediyor.

Her değişen şey ise, sonradan meydana gelmiştir. Sonradan vücut bulmuştur. Zira yoktu, var oldu. Ezeli olan şeyde değişimin olması imkansızdır. Ezeliyet ona müsaade etmez. O zaman, yoktan ve hiçten yaratılıp meydana çıkartıldılar.

Onları yoktan varlığa çıkaran Zat ise ezeli ve vacip olmak gerekir. Zira hadisin hadisi yaratması imkansızdır. Yok, yoka vücut veremez. Madem her şey hadisdir, yani, sonradan meydana gelmiştir. Öyle ise **her hadisin bir muhdisi var**, yani onu varlık sahasına çıkaran ve yaratan bir Zat var olduğu sabit olur. **Hudus** delilinin mahiyetinin özeti budur.

Bu delil Allah'ın varlığını ispat ederken, aynı zamanda onun ezeliyetini de ispat ediyor. Zira İlah vasfı ancak ezeliyet ile tamam olan bir vasıftır. **Hudus** hakikati, kainattaki her bir eşyanın üstünde parlak bir şekilde görüldüğü için, her şeyde muhdis olan Allah'ı gösterip şahitlik ediyor.

İmkan, kelime olarak varlığı mümkün olan şeylere denir. Yani, var olması ile yok olması eşit olan demektir. Bu eşitlikten var olanlara, vaki; yok olanlara da mümkün denir. İşte bu eşitliği bozmak ancak ve ancak mümkünat cinsinden olmayan **Vacip Bir Vücut** ile mümkündür.

Zira mümkünün, mümkününe illet, yani sebep olması imkansızdır. Yoksa devir ve teselsül dediğimiz, mantıksız şeyleri kabul etmemiz gerekir ki, bu da muhaldir.

Devir: Mümkün bir şeyin, mümkün olan bir şeyi varlık alanına çıkarması demektir

---

ki, bu da batıldır. Buna şöyle bir temsil ile işaret edelim. A okuluna kayıt yaptıracaksın ve müracaat ettin. A okulu dedi ki kayıt şartımız, B okuluna kayıt belgesidir. Sen hemen B okuluna gittin. Onlar da dedi ki; kayıt şartımız A okuluna kayıt olmanızdır. Böyle bir durumda senin, her iki okula da kayıt olman ebediyen imkansız hale gelir. İşte devir, yani, kısır döngü denilen şey budur.

Şimdi varlık sahasına çıkmamış bir mümkün, nasıl olur da başka bir mümkünün varlık sahasına çıkmasına sebep olabilir. Önce kendisi, bir varlığa kavuşsun, sonra başka mümkün e illet ve sebep olsun. Buradan açıkça anlaşılır ki; mümkün, mümkün e sebep olup yaratıcılık yapamaz. Demek başlangıcı olmayan bir sebep olması gerekir ki, bu mümkünlere illet olsun. Bu da ezeli ve ebedi olan Allah'tır.

Teselsül: O sebep, bu sebepten, bu sebep, şu sebepten diyerek sonsuza giden bir sebep sonuç zinciri kabul etmek demektir ki, bu da aklın kabul etmeyeceği imkansızlar sınıfındadır. Teselsülün imkansızlığı Allah'ın ezeliyetinin ispatıdır. Teselsülün batıl bir fikir olduğunu kelim alimleri **arşi ve süllemi** denilen on iki delille çürütmüşlerdir.

Burhan-i Tatbik: Birbirlerine eşit olan iki miktardan, birinden muayyen miktar çıkarılınca, eşitlik bozulur. İki sonsuz silsilesi de birbirine eşittir. İki sonsuz silsilesinin birinden belli bir kısım çıkarılınca, bunların eşitliği bozulur.

Bir cemiyet silsilesinden bazı parçalar çıkarılınca, kalan kısım o silsilenin tamamından küçüktür. Kelamcılar, son ma'lûlden başlamak üzere, mazi cihetine doğru giden bir illet ma'lûl silsilesi, ayrıca buna nisbetle bir kaç halka (mesela beş halka) geride bitmiş başka bir illet-malûl zincirini tasavvur ederler. Teselsül zincirinde her halka kendisinden öncekine nisbetle ma'lûl, kendisinden sonrakine göre illet (sebeptir).

Mesela, iki halka düşünelim, biri fillerin halkası ki, halen de devam ediyor. Bu birinci halka olsun. Bir de dinazorların türünün halkası olsun. Bu ikinci halka kesildi ve bitti. Bu iki türü ve halkayı, maziye uzanan iki çizgi ve hat olarak düşünecek olursak, birbiri ile hizaladığımız zaman, dinazor halkası, fil halkasından kısa olduğu anlaşılır. O zaman, ezeliyet manası da olmaz. Zira ezeliyette noksan ve eksik kavramı olamayacağı için, bu türlerin de ezeliyete gitmesinin imkansız olduğu anlaşılır. Filler halkası diğer halka ile nispet edilebildiğine göre, bu da ezeli olamaz, fazlalık ve eksiklik kavramı ezeliyet ile bağdaşmaz. Demek mahlukat ezeli değil, onu icat edip yaratan ezeldir.

Burhân-ı Tezâyüf: Bu delil, hadiselerin illet ve malûl sayılarının birbirine eşit olmaması esasına dayanır. Teselsül ve devirde mantık, sebeplerin sonsuza denk gitmesi demektir. O zaman her sonuç için bir sebep sonsuza dek gitmek gerekir. Halbuki her netice için bir sebep olmadığına göre ve sebep ve sonuçlar sayı bakımından birbirine denk olmadığı için, o zaman ezeliyet cihetine gidilemez. Bir tarlaya iki çuval tohum atarsın, on ton buğday alırsın. Bu mantığa göre her başak için ezele uzanan bir sebep zinciri olması gerekir.

Geriyeye tek seçenek kalıyor. O da mmkinat sınıfından olmayan, varlığı ezeli ve ebedi olan **Allah**, bu eşitlik dengesini bozuyor, yani varlık ve yokluk seçeneklerinden birini ezeli iradesi ile seçip, mümkünü varlık sahasına çıkartıyor. Kendisi zaten ezeli bir varlık sahibi olduğu için, bağka bir sebebe, ya da illete muhtaç olmuyor.

Mahlukat bir nehir gibi akıp gittiği halde, onun üzerinde tecelli eden isimlerin sabit ve daim kalması Allah'ın, isimleri ile ezeli olduğunu ispat ediyor.